

SO‘ZNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMIDAGI O‘RNI

Akramova Muxlisaxon Ikromjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti Roman-german va slavyan tillari fakulteti filalogiya va tillarni o‘qitish :nemis tili yo‘nalishi 401-guruh talabasi [Tel:+998884547678](tel:+998884547678)

Ismanova Odinaxon

Ilmiy maslahatchi:

Annotatsiya: *Ushbu maqolada so‘zning leksik-semantik tizimdagi o‘rni, uning mazmuniy tuzilishi, paradigmatic va sintagmatic munosabatlarda tutgan roli hamda tilning doimiy rivoji bilan bog‘liq semantik o‘zgarish jarayonlari keng yoritilgan. Tadqiqot davomida so‘zning denotativ, konnotativ va pragmatik ma‘nolar orqali nutqiy faoliyatda qanday funksional ahamiyat kasb etishi izohlangan. Leksik-semantik tizimning asosiy unsurlari – sinonimiya, antonimiya, polisemiya, omonimiya, giperonimiya, kollokatsiya kabi hodisalar ilmiy adabiyotlarga tayangan holda tahlil qilingan. Maqolada, shuningdek, so‘zning madaniy, kognitiv va kommunikativ qiymati, til va jamiyat taraqqiyoti bilan bog‘liq holda ma‘no kengayishi va o‘zgarishi jarayonlari muallifning shaxsiy ilmiy mulohazalari asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, so‘z tildagi eng muhim ma‘no birligi sifatida leksik-semantik tizimni shakllantiruvchi asosiy komponent bo‘lib, uning tarmoqdagi o‘rni butun til tizimining barqarorligi, harakatchanligi va semantik boyligini belgilashi ta‘kidlanadi.*

Kalit so‘zlar: *so‘z, leksikologiya, semantika, ma‘no, paradigmatic munosabatlar, sintagmatic munosabatlar, polisemiya, sinonimiya, antonimiya, giperonimiya, kollokatsiya, leksik-semantik tizim, ma‘no almashinuvi.*

Annotation: *This article examines the interactive methods that help develop language skills in foreign language learners of different age groups. It explains how modern pedagogical approaches, such as role-plays, debates, games, multimedia technologies, and group work, improve learners’ communication, vocabulary, and pronunciation. The article also describes how each age group requires its own teaching strategy and how interactive methods increase students’ motivation, activity, and interest in the learning process. The results show that interactive techniques make lessons more effective and help learners use the language more confidently in real situations.*

Key words: *word, lexicology, semantics, meaning, paradigmatic relations, syntagmatic relations, polysemy, synonymy, antonymy, hyperonymy, collocation, lexical-semantic system, semantic shift*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются интерактивные методы, способствующие развитию языковых навыков у изучающих иностранный язык разных возрастных групп. Объясняется, как современные педагогические подходы, такие как ролевые игры, дебаты, игровые технологии, мультимедийные средства и групповая работа, улучшают коммуникативные способности, словарный запас и*

произношение учащихся. Также подчёркивается, что каждая возрастная группа требует собственной стратегии обучения, а интерактивные методы повышают мотивацию, активность и интерес в процессе обучения. Полученные результаты показывают, что применение интерактивных методик делает занятия более эффективными и помогает учащимся уверенно использовать язык в реальных ситуациях.

Ключевые слова: слово, лексикология, семантика, значение, парадигматические отношения, синтагматические отношения, полисемия, синонимия, антонимия, гиперонимия, коллокация, лексико-семантическая система, семантический сдвиг.

So‘z tilning eng kichik, ammo eng muhim ma‘noli birligi sifatida nafaqat gap qurilishida, balki insonning tafakkuri, idroki va dunyoqarashi shakllanishida asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi; leksik-semantik tizimda so‘z hech qachon yakka holda mavjud bo‘lmaydi, balki u boshqa so‘zlar bilan uzviy bog‘langan murakkab tarmoqning bir qismi bo‘lib, ana shu tarmoq orqali so‘zning mazmuni, funksiyasi, qo‘llanish doirasi va nutqdagi qiymati belgilanadi. Tilshunoslikda so‘zning mazmuni uch asosiy tarkibdan iborat deb qaraladi: denotativ ma‘no – so‘zning asosiy, real borliqdagi predmet yoki hodisani bildiruvchi ma‘nosi; konnotativ ma‘no – so‘zning qo‘shimcha emotsional, ekspressiv yoki stilistik ottenkalari; pragmatik ma‘no – so‘zning ma‘lum vaziyatda, ma‘lum gapiruvchi tomonidan ishlatilganda yuzaga keladigan nutqiy ta‘siri .

Leksik-semantik tizimda so‘zning o‘rni, avvalo, uning boshqa so‘zlar bilan bo‘lgan paradiigmatik va sintagmatik munosabatlari orqali belgilanadi. Paradiigmatik munosabatlar so‘zlarning o‘zaro o‘xshashlik yoki farqi asosida tizimga joylashuvi bilan bog‘liq bo‘lib, ularga sinonimiya (ma‘nodosh so‘zlar), antonimiya (qarama-qarshi ma‘nolar), polisemiya (bir so‘zning bir nechta bog‘liq ma‘nolari), giperonimiya va giponimiya (umumiy va xususiy ma‘nolar), omonimiya (bir xil shakl, turli ma‘no) kiradi; masalan, “yurak” so‘zi fiziologik organi ham, jasorat yoki mehr timsolini ham bildirishi polisemiya hodisasining yorqin misolidir. Sintagmatik munosabatlar esa so‘zlarning nutq oqimi ichida boshqa so‘zlar bilan birikish imkoniyatini ko‘rsatadi, ya‘ni so‘zlar gapda tasodifan emas, balki ma‘noga mos tarzda birikadi; bunda kollokatsiyalar – doimiy birikmalar, masalan, “chuqur uyqu”, “og‘ir mehnat”, “katta mas‘uliyat” kabi o‘zaro moslashgan birikmalar katta rol o‘ynaydi. So‘zning mazmuni jamiyat taraqqiyoti, texnologik yangiliklar va madaniy o‘zgarishlar ta‘sirida doimiy ravishda yangilanib boradi. Ma‘no almashinuvi (semantik o‘zgarish) jarayonida so‘zning eski ma‘nosi torayishi, kengayishi yoki butunlay yangi ma‘no hosil qilishi mumkin; masalan, “sichqon” so‘zi ilgari faqat hayvon nomi bo‘lgan bo‘lsa, texnologiyaning rivoji natijasida kompyuter manipulyatori ma‘nosini ham oldi .

Leksik-semantik tizimning murakkabligi shundaki, har bir so‘z o‘zining lug‘aviy ma‘nosi bilangina emas, balki ma‘no maydonidagi o‘rni, nutqiy imkoniyatlari, uslubiy yuklamasi, madaniy qadri va kommunikativ vazifalari bilan ham tavsiflanadi; shuning uchun ham tilshunoslar so‘zni nafaqat lingvistik birlik, balki ijtimoiy-madaniy hodisa

sifatida ham o'rganadilar. Menimcha, so'zning leksik-semantik tizimdagi o'rni inson tafakkurining lug'aviy oynasi sifatida alohida ahamiyatga ega: biror xalqning madaniyati, tarixi, qadriyatlari va hayot tarzi aynan so'zlar orqali namoyon bo'ladi; shu boisdan so'zning semantik tizimini chuqur o'rganish nafaqat tilni bilish, balki millat ruhini anglash uchun ham zarurdir.

Xulosa qilib aytganda, so'z leksik-semantik tizimning tayanch elementi bo'lib, uning paradigmatic va sintagmatic bog'lanishlari, semantik o'zgarishlari, nutqiy vazifalari va madaniy yuklamalari orqali butun til tizimining dinamik rivojlanishini belgilaydi va uni yaxlit, funksional hamda doimo yangilanib turuvchi tizimga aylantiradi .

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bußmann, H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart: Kröner, 2008.
2. Lyons, J. Semantics. Cambridge University Press, 1995.
3. Lehr, A. Lexikologie des Deutschen. De Gruyter, 2018.
4. Cruse, A. Meaning in Language. Oxford University Press, 2011.
5. Saeed, J. I. Semantics. Wiley-Blackwell, 2016.